

КВАЛИТАТИВНИ И КВАНТИТАТИВНИ ПРИОДИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА КВАЛИТЕТОТ НА ЖИВОТ

М-р Татјана Димоска

Факултет за туризам и угостителство -Охрид, tanjadimoska@yahoo.com

Апстракт

Поимот "квалитет на живот" претставува мултидимензионален поим. Неговата мултидимензионалност може да се утврди врз основа на бројот на компонентите кои се содржани во неговото дефинирање. Како резултат на тоа, се јавуваат и тешкотии при квантитативното и квалитативното истражување на овој поим. Постојат различни приоди и методи за квантитативно и квалитативно истражување на квалитетот на живот. Во основа, тие зависат од доменот на истражување и моделот кој е прифатен како основа во истражувањето на квалитетот на живот. Имајќи го во предвид фактот дека поимот квалитет на живот е релативно нов поим кој се појавил во втората половина на XX век, се налага неопходноста од неговото понатамошно истражување во сите негови домени.

Клучни зборови: квалитет на живот, квантитативни приоди, квалитативни приоди, истражување, методи

Abstract

The term "quality of life" is multi - dimensional concept. A multi-dimensional nature of the concept is manifested in the specification of a number of domains identified in QOL definitions. As the result, there are many difficulties of the quantitative and qualitative research of the term quality of life. There are different approaches and methods for quantitative and qualitative research of quality of life. What approaches and methods share is as insistence that the theoretical model of QOL adopted in the research, and the research design which follows from it must be congruent. The term QOL is relatively new term mentioned in the second half of the XX century, it is necessary its further research at all domains.

Key words: quality of life, quantitative approaches, qualitative approaches, research, methods

ВОВЕД

За да се објасни поимот и суштината на квалитетот на живот (quality of life - QOL) во литературата се користат најразлични поими: среќа; животно задоволство; благосостојба; лична реализација; ослободеност од сиромаштија; објективно функционирање; состојба на комплетна физичка, ментална и социјална благосостојба, а не само отсуство на болест; рамнотежа, еквилибриум или "вистинско блаженство"; просперитет; исполнување; ниска невработеност; психолошка благосостојба; висок БДП; добар живот; уживање; демократски либерализам; проверен живот; целосно и целисходно постоење и т.н.

Поради тоа, сосема е оправдана мислата на Cummins дека: "Меѓу најнедоследно употребените поими во општествените науки е поимот "квалитет

на живот". Навистина, поимот "квалитет на живот" се користи со такво отстапување што читателите мора да "копаат" по текстот за да го утврдат одреденото значење. Другите поими, како што се "среќа" и "благосостојба" се исто така премногу оптоварени."¹

Поимот квалитет на живот е комплексен и мултидимензионален поим којшто во литературата се појавува во втората половина на 20 век.

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ КВАЛИТЕТ НА ЖИВОТ

Постојат голем број на дефиниции кои настојуваат да го објаснат квалитетот на живот. Во глобала тие може да бидат дефиниции на национално ниво, дефиниции на индивидуално ниво и универзални дефиниции. Може да се каже дека за овој поим не постои една општо прифатена дефиниција.

"Дефиницијата за квалитетот на живот е комплексна и често зависи од истражувачот или организацијата."²

Во литературата моментално можат да се најдат малку дефиниции кои имаат широка (но, не едногласна) поддршка. Во сите нив се наведува дека квалитетот на живот претставува индивидуална психолошка перцепција на материјалната реалност на аспектите од светот. Според Schalock постојат повеќе од 100 дефиниции за квалитетот на живот. Некои од нив се наведени во следните редови.

Woodili et al. настојуваат колку што е можно да го воопштат поимот квалитет на живот дефинирајќи го како: "Степен до кој личноста ги користи важните можности во неговиот или нејзиниот живот ... Оваа дефиниција може да биде поедноставена - Колку е добар твојот живот за тебе?"³

Felce and Perry: "Квалитетот на животот се дефинира како севкупна општа благосостојба која содржи објективни дескрипции и субјективни проценки на физичката, материјалната, социјалната и емоционалната благосостојба заедно со степенот на личен развој и целисходна активност проценети според личен сет на вредности."⁴

На индивидуално ниво за највлијателната дефиниција за квалитетот на животот се смета онаа на Cummins според кого: "Квалитетот на животот е објективен и субјективен, при што секоја оска претставува збир на седум области: материјална благосостојба, здравје, продуктивност, интимност, безбедност, заедништво и емоционална благосостојба. Објективните области содржат културно релевантни мерила на објективната благосостојба. Субјективните области содржат задоволство од областите подредени според нивната важност за човекот."⁵

Позитивни страни на оваа дефиниција се индивидуалното мерење на важноста на различните области, како и идентификацијата на субјективните и објективните области. Но, сепак отворено е прашањето дали овие области ќе бидат важни и за луѓето кои не се од англофонските или западните земји.

¹ Rapley M.: *Quality of Life Research - A Critical Introduction*, SAGE Publications, 2003, p.27

² Rodrigues B.J.: *Quality of life assessment*, 2005, p.1, cit. Dijkers 1999

³ Rapley M.: *Quality of Life Research - A Critical Introduction*, SAGE Publications, 2003, p.51

⁴ Rapley M.: *Quality of Life Research - A Critical Introduction*, SAGE Publications, 2003, p.53

⁵ *ibid*, p.53

Врз основа на систематското проучување на литературата за квалитетот на живот, Farquhar ⁶ утврдува три главни типови на дефиниции за квалитетот на живот (табела 1). Тоа се: 1) генерални или глобални дефиниции, 2) дефиниции кои го анализираат концептот како збир од составни делови или димензии и 3) дефиниции кои се фокусираат само на еден или на два дела наведени во претходниот (2) вид на дефиниции.

Табела 1
Таксономија на дефинициите за квалитет на живот

Тип	Име на типот	Опис
(А) експертски/професионални дефиниции		
I	Глобални дефиниции	Најопштиот, генерален тип на дефиниции - обично кажува малку за можните компоненти на QOL. Обично инкорпорира идеи на задоволство/незадоволство или среќа/несреќа.
II	Компонентски дефиниции	Го разделуваат QOL на серии од компоненти, димензии или домени или идентификуваат карактеристики есенцијални за секоја евалуација на QOL.
II a	(неистражувачки-специфични)	Идентификуваат број на димензии на генералниот QOL, но не е неопходно да ја опфатат секоја можна димензија.
II b	(истражувачки - специфични)	Експлицитно настојуваат да ги задоволат целите на специфичниот дел на истражување. Според тоа може да пропуштат или вклучат одредени димензии на QOL кои се помалку важни за целите на истражување.
III	Фокусирачки дефиниции	Се однесуваат само на еден или на мал број димензии на QOL.
III a	(експлицитни)	Се фокусираат на мал број димензии кои се есенцијални за QOL, но тоа го прават експлицитно.
III b	(имплицитни)	Се фокусираат на една или две димензии на широкиот концепт на QOL, но имплицитно, без појаснување,
IV	Комбинирани дефиниции	Глобални дефиниции (исти како типот I) кои исто така наведуваат димензии (како типот II)

Извор: Scottish Executive Social Research: *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005, p.13

КОМПОНЕНТИ (ДОМЕНИ) НА КВАЛИТЕТОТ НА ЖИВОТ

Квалитетот на живот претставува мултидимензионален концепт. Неговата мултидимензионална природа може да се утврди од бројот на неговите домени односно компоненти. Врз основа на дефинициите, може да се забележи дека бројот и опсегот на домените на квалитетот на живот е голем, така што некои автори дури забележуваат прилично преклопување коешто постои меѓу нив.

⁶ Scottish Executive Social Research: *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005, p.13

Обидот да се утврди стандарден сет на домени на квалитетот на живот е предмет на критика и неприфаќање од страна на некои автори. Тоа се поткрепува со тврдењето на Keith којшто смета дека главните димензии на QOL варираат од една до друга култура, а интер-културната генерализација на домените на квалитетот на живот е неправилна. Различни автори го анализираат квалитетот на живот како целина составена од различен број на компоненти (табела 2).

Така на пример, Felce наведува 6 домени на квалитетот на живот.

Schalock предлага 8 главни димензии во неговиот концептуален модел на квалитетот на живот. Тој наведува дека од 125 индикатори изведени од 16 студии на индивидуалниот QOL кои се објавени во 1990-те години, 74,4% се однесуваат на домените коишто тој ги наведува.

The World Health Organization наведува 6 домени на квалитетот на живот.

Hagerty et al. врз основа на истражувањето на 22 најчесто користени индикатори за квалитетот на живот на ниво на целиот свет, предлагаат 7 домени.

Cummins исто така предлага 7 главни домени на квалитетот на живот.

Табела 2
Дефиниции за QOL - главни домени на QOL

Felce (1996)	Schalock (2000)	World Health Organization (1993)	Hagerty et al. (2001)	Cummins (1997)
Инвалидитет /психологија	Инвалидитет /психологија	Здравје	Истражување на социјалните индикатори	Инвалидитет
6 можни домени	8 главни домени	6 домени	7 главни домени	7 главни домени
Физичка благосостојба	Физичка благосостојба	Животна средина	Здравје	Здравје
Материјална благосостојба	Материјална благосостојба	Социјални врски	Материјална благосостојба	Материјална благосостојба
Социјална благосостојба	Социјална благосостојба		Чувство на дел од локалната заедница	Благосостојба на заедницата
Продуктивна благосостојба	Продуктивна благосостојба	Психолошки	Работа и продуктивна активност	Работа /продуктивна активност
Емоционална благосостојба	Емоционална благосостојба		Емоционална благосостојба	Емоционална благосостојба
Права или цивилна благосостојба	Права			
	Интер-персонални врски		Врска со семејството и пријателите	Социјална/семеј на поврзаност
	Личен развој			
	Самоодредување	Ниво на независност		
		Духовност		
			Лична заштита	Лична заштита

Извор: Scottish Executive Social Research: *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005, p.24

КВАНТИТАТИВНИ ПРИОДИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА КВАЛИТЕТОТ НА ЖИВОТ

Во литературата се наведуваат повеќе квантитативни приоди во истражувањето на квалитетот на живот. Кој квантитативен приод ќе се употреби во истражувањето, зависи од теоретскиот модел на квалитетот на живот кој е прифатен и мора да биде соодветен на тој модел. Притоа изработката на прашалникот мора да се заснива на емпириски знаења, секоја мерка за квалитетот на живот треба да покажува психометриска релевантност и валидност, а истражувањата треба да бидат триангуларни со другите теоретски соодветни мерки или суплементарни варијабли. Тоа се всушност базичните критериуми кои мора да ги задоволи секое квантитативно истражување.

Постојат повеќе квантитативни мерки за квалитетот на живот. Во основа тие можат да се однесуваат на проценката на квалитетот на живот на ниво на нациите и на ниво на поединецот-индивидуално ниво.

Како позначајни квантитативни мерки за квалитетот на живот на национално ниво во литературата се наведуваат следните:

- Просечната благосостојба (Average Happiness - AH) - се добива кога податоците добиени со испитување на испитаниците се собираат и се делат со бројот на испитани лица. Така добиениот просек се прикажува на скала од 0 до 10. На овој начин се добиваат податоци за интензитетот односно степенот на благосостојба на граѓаните.
- Нееднаквост во благосостојбата (Inequality of Happiness - IH) кој ја користи стандардната девијација;
- Индексот на коригирана нееднаквост на благосостојбата (Index of Inequality-Adjusted Happiness - IAH) - индикатор кој ги обединува двата аспекти на благосостојбата - степенот на благосостојба и степенот на нееднаквост на населението, кој се мери на скала од 0 до 100.
- Индексот на години на среќен живот (Index of Happy Life Years - HLY) кој покажува колку долго и среќно живее просечниот граѓанин во една земја. Тој го покажува не само интензитетот, туку и должината (траењето) на благосостојбата на жителите во една земја. Се пресметува кога очекуваното траење на животот се помножи со благосостојбата претставена на скала од 0 до 10 односно,
$$\text{Index of Happy Life Years} = \text{Life expectancy at birth} \times 0-1 \text{ happiness}$$

И на индивидуално ниво исто така постојат голем број различни квантитативни мерки за проценка на квалитетот на живот (Ware's SF 36 Health Survey; Cummins's Comprehensive quality of life scale; Allard's Dimensions of Welfare; the WHOQOL-BREF). За најзначајна општоприфатена квантитативна мерка на индивидуално ниво во литературата се смета Cummins's comprehensive quality of life scale (ComQOL).

Cummins го дефинира квалитетот на живот како објективен и субјективен односно како збир на 7 домени: материјална благосостојба, здравје, продуктивност, интимност, безбедност, заедништво и емоционална благосостојба. Притоа секој домен има три објективни и две субјективни мерки. Трите објективни мерки за секој домен се собираат и збирната сума на доменот претставува мерка на објективната благосостојба за тој домен. Кога се собираат сите збирни суми на сите 7 домени се добива вкупната објективна благосостојба. Субјективните мерки на секој домен се мерката на задоволство и мерката на важност на доменот. Кога задоволството на доменот се помножи со важноста на доменот се добива субјективниот квалитет на живот за соодветниот домен. Кога

ќе се соберат сумите за сите седум домени се добива мерката на вкупната субјективна благосостојба.

КВАЛИТИТАТИВНИ ПРИОДИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА КВАЛИТЕТОТ НА ЖИВОТ

Може да се каже дека квалитативните истражувања не се хомогени истражувања и се разликуваат едно од друго. Тие претставуваат ”автентично лично искуство” на учесниците кои се вклучени во тие истражувања. Бидејќи резултатите кои се добиваат врз основа на овие истражувања не се мерливи - квантитативни туку претставуваат искази на испитуваните лица за тоа ”што тие чувствуваат во врска со квалитетот на нивните животи - со нивни сопствени зборови”, се предлага внимателност во врска со интерпретацијата на резултатите добиени како резултат на инструментите за квалитативно истражување на квалитетот на живот, иако тие ги исполнуваат критериумите за психометриска полноважност и сигурност. Затоа тие се сметаат само како дополнување на квантитативните методи за истражување на квалитетот на живот.

Постојат различни методи за квалитативно истражување на квалитетот на живот на граѓаните.

Најчесто станува збор за интервју (структурирано или полу-структурирано) со индивидуални респонденти или во форма на група интервјуирани лица, позната како ”фокус група”. Суштината на овој метод се состои во поставување прашања на испитуваните лица на кои тие треба да дадат одговор.

Прашањата можат да бидат поставени директно или индиректно, во различен контекст, да бидат едноставни или сложени, со претходно дадени одговори или можност за слободно одговарање на поставените прашања од страна на испитуваните лица (пример за начин на поставување на прашањата е шемата 1).

Притоа, најчесто поставувано прашање во скоро сите испитувања е следното:⁷
Земајќи сè во предвид, колку сте задоволни или незадоволни со Вашиот живот во целина?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Незадоволни Задоволни

Шема 1

Неколку тековно користени прашања за благосостојбата

Едноставни прашања:
<ul style="list-style-type: none"> • Земајќи сè во предвид, колку би можеле да кажете дека сте среќни: многу среќни, прилично среќни, не многу среќни, воопшто не сте среќни? (стандардно прашање во World Value Studies)
<ul style="list-style-type: none"> • Колку сте задоволни со животот што го водите? Многу задоволни, прилично задоволни, не многу задоволни, воопшто незадоволни? (стандардно прашање во Euro-barometer surveys)

⁷ Veenhoven R.: *Apparent quality - of - life in nations : How Long and Happy People Live*, Social Indicators Research, 2005, Vol.71, p.5

<ul style="list-style-type: none"> • Имате слика на скала. Претпоставете дека врвот на скалата претставува најдобриот можен живот за Вас, а подножјето на скалата најлошиот можен живот. Каде на скалата сметате дека се наоѓате во овој момент? (0-10 скала на процена) (Cantril's (1965))
Сложени прашања:
<ul style="list-style-type: none"> • Некои прашања се поставуваат двапати: на почетокот и на крајот на интервјуто Како се чувствувате во врска со Вашиот живот во целина? Воодушевени, задоволни, главно задоволни, комбинирани, главно незадоволни, несреќни, ужасно? (Andrews & Withey's Life 3)
<ul style="list-style-type: none"> • Пет прашања, оценети на скала 1-7 рангирани од силно задоволство кон силно незадоволство. (Diener's 1985 Satisfaction With Life Scale SWLS²)

Извор: Veenhoven R.: Measures of Gross National Happiness, OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy, Istanbul, p.11

Покрај интервјуто, друг значен метод за квалитативно истражување на квалитетот на живот е конверзационата анализа (conversation analysis) којшто обрнува внимание не само на тоа што ќе го кажат испитуваните лица, туки и на начинот на којшто ќе го кажат тоа. Значи во овој метод важна улога при оценката од страна на истражувачот има целокупната вербална и невербална комуникација на испитуваните лица.

ЗАКЛУЧОК

Постојат различни приоди и методи за квантитативно и квалитативно истражување на квалитетот на живот. Во основа, тие зависат од доменот на истражување и моделот кој е прифатен како основа во истражувањето на квалитетот на живот. Во суштина, тие можат да се однесуваат на проценката на квалитетот на живот на национално ниво и на ниво на поединецот-индивидуално ниво.

Како позначајни квантитативни мерки за квалитетот на живот на национално ниво во литературата се наведуваат следните: Просечната благосостојба (Average Happiness - AH), Нееднаквост во благосостојбата (Inequality of Happiness - IH), Индексот на коригирана нееднаквост на благосостојбата (Index of Inequality-Adjusted Happiness - IAH), Индексот на години на среќен живот (Index of Happy Life Years - HLY).

И на индивидуално ниво исто така постојат голем број различни квантитативни мерки за проценка на квалитетот на живот (Ware's SF 36 Health Survey; Cummins's Comprehensive quality of life scale; Allard's Dimensions of Welfare; the WHOQOL-BREF). Сепак за најзначајна општоприфатена квантитативна мерка на индивидуално ниво во литературата се смета Cummins's comprehensive quality of life scale (ComQOL).

И кога станува збор за квалитативно истражување на квалитетот на живот на граѓаните, исто така постојат различни методи. Најчесто за овој вид на истражување се користи интервјуто и конверзационата анализа (conversation analysis).

Имајќи го во предвид фактот дека поимот квалитет на живот е релативно нов поим кој се појавил втората половина на XX век, се налага неопходноста од неговото понатамошно истражување во сите негови домени, што ќе овозможи стекнување на нови научни сознанија како за концептот во целина, така и на полето на квантитативните и квалитативните методи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Gasper D.: *Human Well-Being: Concepts and Conceptualizations*, Discussion Paper No.06, WIDER, 2004
2. Rapley M.: *Quality of Life Research - A Critical Introduction*, SAGE Publications, 2003
3. Rodrigues B.J.: *Quality of life assessment*, 2005
4. Ruta D. et al.: *Sen and The Art of Quality of Life Maintenance: Towards a Working Definition of Quality of Life*, ESRC, 2006
5. Scottish Executive Social Research: *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005
6. Veenhoven R.: *Apparent Quality - of - Life in Nations : How Long and Happy People Live*, Social Indicators Research, 2005, Vol.71
7. Veenhoven R.: *Measures of Gross National Happiness*, OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy, Istanbul